

olgt is gefor-
celijke hande-
ler het aspect
aire Partij-in-
en behandeld.

te worden ge-
voor degenen,
besluiten be-
of door hen
in hun relatie
neen. Voor-
wij unaniem,
behooren allen,
en die, wan-
bered zijn
de te werken,
daaromtrent
lijkens de be-
10 Januari 1.1.
telijk Gerefor-
handelings
van 1942 en
liging van het
dit standpunt
den grootsten
tenaangegeven
kelijke hande-
aanhef van
precht als be-
gen, dat onze
d voor of ba-
tegendeel, dit
ced en is voor
wij van harte
formeerde ge-
rer — één en
aatschappelijk
ndte een diep
ons allen tot
iddende werk-
in Schriftuur-

meeste kiem
kerkelijk con-
samengaan op

oor de genade
gegend staat-
van Prinstere
tegenover het

espreking be-
dat, wanneer
el wordt aan-
eling van ker-
moeten wor-
engevat in de
worden weg-
ont zal worden

n wij,
leefde groeten
te
UTEN.
AN RIESSEN.

16 April 1949.

omité van
verenigingen
age.

t 1949, en ter
oorde corres-
der Uw aan-

bovenbedoel-
blijvend mis-

e, sub 1, van
erklaring on-
w moderamen
rop gewezen,
i van gerefor-
den was, en
e herinnerden
in Nederland"
n worden uit-
villen hebben,
waren aange-
p dat oogen-
politieke par-
1944, tegen-
tij „De Gere-
leden van de
van de Partij
in en na 1944
le en Kerken-
zagen in de
t name aan-
ongoddelijke
och kerkelijke
weer willen
voren stond
een zonder
bedoelde vrij-
open congres
dat alle con-

gresgangers leden waren van één bepaalde politieke partij. Dit zou slechts hebben kunnen vastgesteld zijn, indien gemeld congres een andere dan kerkelijke saamhoorigheid had gesteld tot voorwaarde voor deelneming. Van een congres van Christelijke Gereformeerden, of van leden van den Gereformeerden Bond in de Nederlandsche Hervormde Kerk zou evenmin bij voorbaat vast te stellen zijn, dat de congresgangers allen tot eenzelfde politieke partij behoorden. Dat niettemin de congresgangers in overgrote meerderheid, door betuiging van instemming, van zichzelf hielpen verklaren, dat de Anti-Revolutionaire Partij gezien haar verleden hun steeds het naast stond, was een situatie-teekening, welke eenzijdig accentueerde, dat de daar saamgekomen Gereformeerden geen secte vormden, doch hun kerken zagen als voortzetting van de Gereformeerde Kerken in Nederland, en anderzijds, dat zij Uw Centraal Comité waz zeer ter harte mochten gaan; was het voor Uw Comité geen opwekkend beeld, dat uit deze situatie-teekening oprees? Wij durven U de verzekering geven, dat tot op den dag van heden een zonder eenige nadere keur bijeengeroepen congres van gereformeerden, indien onze avondmaalsgenooten samenroepers waren, een grootere percentage zou te aanschouwen geven van personen, die konden zeggen: de A.R. Partij stond ons gezien haar verleden het naast, dan wanneer de avondmaalsgenooten van de synodes van Utrecht 1944, Zwolle 1946, of Eindhoven 1948 saamroepers waren, of die der Christelijke Gereformeerde Kerken. En ook, dat, indien Uw Comité aan onze bezwaren zou zijn tegemoet gekomen, dit zou zou hebben kunnen blijven, terwijl tegelijkertijd het percentage bij de anderen of achteruitgaande of onzeker zou gebleken zijn. Bij dat achteruitgaande percentage denken wij met name aan hen, die zich in kerkelijk opzicht van ons als van revolutionairen verlost weten. Naar onze meening had bedoelde opmerking U niet als een (thans weggenomen) bezwaar, doch als een (thans helaas niet opgemerkte) aanmoediging moeten en mogen gelden.

2) Uw opmerking, dat onzerzijds aan een „studiecommissie“ ter gemeenschappelijke bestudeering van onze bezwaren tegen het program van beginselen der Anti-Revolutionaire Partij „geen behoefte gevoeld“ werd, schijnt ons door onvolledigheid onjuist. Toen uwerzijds van zulk een studiecommissie, die — zie Uw missive sub 2 — nog zou moeten worden voorgesteld, en die uiteraard, kwam zij tot stand, zeer lang werk zou hebben, werd gerept, en toen wij daardoor voor de vraag geplaatst werden, of, door aanvaarding van het lidmaatschap eener zoodanige commissie onder Uw auspiciën, wij de op korten termijn van U verlangde principiële beslissing op het kardinale punt zelf zouden helpen verschuiven tot in een onbepaalde verre toekomst — gegeven immers de door U aanstonds gedane verzekering, dat de A.R. Partij met kerkelijke aangelegenheden zich niet zou mogen inlaten — hebben wij opgemerkt, dat de conclusies van het Amersfoortsche congres één onverbreekelijk geheel vormden. Wij konden niet in een studiecommissie zitting nemen, zoolang U bleef bij Uw verklaring, dat wat U noemt het „kerkelijk conflict“ (wij noemen het anders) door de Partij-instanties niet in eenigerlei vorm van behandeling genomen worden kon. Zulk een handelwijze zou ons bij eerste ontmoeting met Uw Comité, of liever, met zijn moderamen, aan het Amersfoortsche congres ontrouw hebben doen worden. Aanvaarding eener benoeming tot lid eener onder Uw auspiciën werkzame studiecommissie zou alleen dan zin hebben gehad, indien ook Uwerzijds de conclusies van Amersfoort als één geheel waren erkend, en dus vooraf was vastgesteld, dat de A.R. Partij metterdaad (overeenkomstig conclusie 9) bereid zou zijn, de onder 5—7 der Amersfoortsche conclusies bedoelde belemmeringen voor verdergaande samenwerking weg te nemen. Wij hebben dus de idee eener studiecommissie niet geweigerd of van de hand gewezen; we hebben zelfs — hetgeen U trouwens erkent — ons bereid verklaard, de bewijzen te geven voor onze bezwaren tegen bedoeld beginselprogram, den bewijzlast gaarne aanvaardende, doch we hebben alleen geweigerd, om na Uw voorafgaande weigering tot het in behandeling nemen — hoe dan ook — der kerkelijke „aangelegenheden“ de Amersfoortsche conclusies te verloochenen bij voorbaat, door haar onverbreekelijke eenheid los te laten. Daarop hebt U verklaard, U nog te zullen bezinnen over de vraag, of Uw aanvankelijk bij herhaling gestelde weigering om de gevolgen van kerkelijke misdaden in behandeling te nemen, als definitief zou moeten gelden. En zóó zijn wij gescheiden. Indien U deze weigering niet gehandhaafd zoudt hebben, zoudt U ons bereid gevonden hebben mede te werken. Want het was ons ernst met onze poging, om te red- den wat door onverstand en tyrannie was prijsgegeven aan ontbinding, zooveel dit in ons vermogen lag met behoud van recht en waarheid.

3) Wat betreft de vraag, in hoeverre en in welken zin wij van U een oordeel zouden hebben gevraagd over „kerkelijke aangelegenheden“, — ook in dezen achten wij Uw weergave van hetgeen door ons werd aangevoerd, niet ad rem. Het is waar, dat wij niet hebben gesteld, dat de Anti-Revolutionaire Partij als zoodanig, gezien haar samenstelling, in staat zou zijn, „de“ kerkelijke aangelegenheden, in geding sedert

1944, te beoordeelen. „De“ is een nog al ruim woord, en „aangelegenheden“ niet minder. Maar daarnaast stelden wij enkele feiten, die ons nog steeds voorkomen evident te zijn.

a) Stel eens, zelden we, dat de een of andere instantie publiek, met inschakeling van de vaderlandsche en buitenlandsche pers, en onder overlegging van publieke rapporten en met effect van bondig en hoogst onervol ontzag uit de betrokken diensten de heftigste beschuldigingen (openbare grove zonden!) zou lanceren, tegen den Heer J. Schouten, of een ander lid, of een combinatie van leden van het Centraal Comité der A.R. Partij, en zulks onder aanhaling van openbaar bekende wetsartikelen of reglementen, waarin hun misdrijf verklaard werd hen eerloos voor de wereld te maken, en stel eens, dat dit drama zich afspeelde in de sfeer, waarin de betrokkene optrad als belastingbetaler, bankdirecteur, al-of-niet collaborateur, dan zou toch de A.R. Partij, wetende, dat zulk een zaak haar interne leven raakte, ongetwijfeld zich verplicht gevoelen, ook als acte van trouw, tot het op eigen initiatief, en onder vrij bepaald aspect, en op nader te bepalen manier zich rekenschap te geven van de vraag, of die beschuldigingen gegrond waren, en behoorlijk gestaafd? Ze zou niet het standpunt innemen, dat elke willekeurige instantie de grens kon bepalen van de bemoeiingen der partij; dan toch zou iedereen op elke wijze haar leden en vooraanstaande figuren of andere werkers kunnen blameeren met onmiddellijk effect van schade voor het interne partijleven. Integendeel, de Partij zou, vooral in haar aller-eerst verantwoordelijke instantie, zulk een onteerende discriminatie van den Heer Schouten, of andere strijders in haar gelederen zich aantrekken; en geenszins zich tot een bloot negatieve houding gedwongen achten door aanvaarding van het axioma, dat zij, de gegrondheid van de beschuldigingen toetsende, zich als politieke partij zou inlaten met aangelegenheden die op ander terrein, b.v. het fiscale, monetaire, nationale, liggen en daarom haar niet mógen interesseeren als partij;

b) Maar dan geldt hetzelfde ten aanzien van degenen, die ondanks vaak jarenlang arbeid voor het koninkrijk Gods zijn beschuldigd van de grofste overtredingen, in het openbaar, van het vierde, en vijfde, en zesde en negende gebod van de wet des Heeren; wij hebben zoowel mondeling als schriftelijk U den tekst van die beschuldigingen voorgelegd, en verwijzen ten overvloede naar de in dezen verschenen publieke rapporten, die tot in stijl en woordkeus bewijs geven van publieke eerroof.

c) Ook de eenvoudigste, en, wat heel erg is, ook iedere ongeloovige man, die de moeite neemt, de officiële stukken te lezen en onderling te vergelijken, kan zonder eenige moeite constateeren,

dat honderden ambtsdragers thans ongemoeid gelaten worden, die in woord of daad demonstreeren, dat ook zij een ontkennend antwoord geven of zouden geven op de vijf vragen, waarop een ontkennend antwoord wel is aangevoerd als grond voor de eerste schorsing wegens de „openbare grove zonde“ (van dit ontkennend antwoord.....)

ja, dat een latere synode zelf den weg bij decreet heeft opgesteld voor alle ambtsdragers om vrijelijk te doen, wat aan ons op poene van ambtelijke eerroof in Gods Naam verboden is, n.l. iets te leeren, dat niet volkomen in overeenstemming was met aan ons voorgelegde bindende formules;

en dat de dugsenaamde kerkrechtelijke regelen, die in de synodale rapporten van 1944 als goddelijke regelen zijn uitgegeven, ter afwijzing van onze handelingen, wemelen van de innerlijke tegenstrijdigheden; en dat de daarin gegeven situatie-teekening niet klopt op de feiten;

en dat derhalve tegenover ons het grofste onrecht gepleegd is.

d) Indien nu noch het Centraal Comité, noch eenige andere partijinstantie der A.R. Partij als zoodanig met bovenstaande met onweerlegbare bewijzen gestaafde klachten zich verkiest in te laten, terwijl dan bovendien het meerendeel van de leden der A.R. Partij feitelijk dit onrecht voor eigen rekening neemt, dan blijft geen andere conclusie, dan dat de Partij als zoodanig zich terugtrekt in een volstrekt passieve houding ten aanzien van het feit, dat aan een belangrijke groep van haar leden het grofste onrecht aangedaan is en blijft door en in naam en tenslotte ook met actieve medewerking van het meerendeel harer leden.

e) Maar dan is juist deze meerderheid, die lijdelijk toeziet in partijverband bij de steeds verdergaande gevolgen eener dwaze beschuldiging van het aanrichten van secten en muiterij zelf verantwoordelijk voor de nu niet meer te vermijden ontkrachting en door- gaande corruptie van het christelijk samenleven; konden zij nog zeggen, dat zij in hun kerkverband door hun kerkelijke vertegenwoordigers buiten de actieve deelneming aan de worsteling gehouden waren, thans worden ze in de politieke partij er eveneens buiten gehouden, ditmaal onder Uw verantwoordelijkheid.

f) Onjuist is het, indien U aan ons de meening toeschrijft, dat het ethisch conflict, te Amersfoort geconstateerd, gevolg zou zijn van blindend opgelegde leeruitspraken en genomen „tucht“-besluiten. Zoolvel in de Amersfoortsche conclusies als in het onderhoud, dat we met U hadden, hebben we den nadruk erop

gelegd, dat het (niet dogmatisch, of kerkrechtelijk, doch) ethisch conflict in hoofdzaak zijn oorzaak vindt in het feit, dat de meerderheid van de bij Uw Partij aangesloten niet meent, wat ze zegt, of, volgens het publieke beweren van hun synode, geacht wordt, te zeggen, terwijl zij toch feitelijk daarnaar handelt. Wij voelen ons onder U niet veilig; ook Gij speelt met onze plaats in het koninkrijk Gods. Onze onderwijzers zijn niet veilig op de scholen, die mede door ons gebouwd zijn; gij wilt ons behouden voor Uw politieke partij, maar tegelijkertijd lijdten onze avondmaalsgenooten in allerlei levensverband onder openlijke en bedekte bestrijding van het meerendeel der bij die partij aangesloten. Ook gij laat ons over aan onrecht en kwaden handel, geïnspireerd door velen, die in uw politieke partij een vooraanstaande plaats innemen. In wat zij den éénen sector noemen geven zij ons over aan den Satan — want dat is de bijbel- sche naam voor wat hunnerzijds geschied is in de ook door U aldus genaamde „tucht“-handelingen — en in den anderen willen zij — behoudens dan boven- bedoelde tegenwerking en achteruitzetting — doen, alsof er niets geschied is. Zulks alles terwille van synodale besluiten, waarvan zij in overgrote meer- derheid tekst, noch fundeering, noch draagwijdte ken- nen, laat staan: toetsen.

B. Het is dan ook o.i. niet ter zake, als Uw mode- ramen constateert, dat tusschen U en ons geen een- heid van zienswijze zou bestaan terzake van beteeke- nis of draagwijdte der conclusies van het Amersfoort- sche congres. Dit punt kwam tusschen U en ons niet aan de orde, en behoeft ook niet in onze eerste (en eenige) ontmoeting in behandeling te komen. Want vóór alle andere dingen kwam de vraag, die wij duidelijk genoeg stelden, of Uw moderamen, c.q. 't heele Centraal Comité erbij bleef, dat in partijver- band de door ons te berde gebrachte zaken niet eens in behandeling konden of mochten ge- nomen worden. Dit was, en dan óók weer duidelijk genoeg, door Uw voorzitter in officiële adviezen, en ook nog bij den aanvang van het onderhoud, dat we met U hadden, verzekerd. Zoudt U van dit standpunt teruggekomen zijn, en dus alsnog behandeling van be- doelde „aangelegenheden“ hebben opengelaten, dan zou Uwerzijds elke redelijke vraag om nadere praeci- seering ons kunnen gesteld zijn, en zouden wij ons verplicht gerekend hebben, daarop naar ons beste weten te antwoorden. Wij betwisten dan ook met de meeste stelligheid hetgeen U opmerkt aan het slot van C, alinea 2, in Uw brief. Niet over de conclusies 5—7 van het Amersfoortsche congres zoudt U zich nader beraden, doch over de vraag, of het aanvanke- lijk Uwerzijds op de kwestie van al-of-niet-mogen- behandelen van „kerkelijke aangelegenheden“, hoe dan ook, gegeven ontkennende antwoord alsnog door een bevestigend zou kunnen worden ver- vangen. Eerst na zulk een bevestigend antwoord op de vraag van al-of-niet in behandeling nemen zou de modus quo der behandeling en de omvang van hetgeen te behandelen zou zijn, in discussie kunnen komen. Het was U en ons bekend, dat het consigne reeds gegeven was: niet behandelen; in geen ge- val. De duidelijke afspraak was aan het eind van ons onderhoud, dat U op dit punt alsnog U zoudt beraden. Toen U, in plaats van ten aanzien van dit punt ons te antwoorden, ons een vraag stelde aan- gaande de details eener eventuele behandeling van „kerkelijke aangelegenheden“ in partijverband, hebben wij ons begrijpelijkerwijze ervoor gewacht, zelf oor- zaak te worden, dat de band tusschen U en ons zou worden doorgesneden op zulk een detailpunt. Wij wilden van den aanvang af duidelijk weten, of U in de hoofdzaak bleef bij de ten tijde van het Amers- foortsche congres ons bekende houding: in geen ge- val behandelen. Er waren er onder ons, die U hiervan een verwijt maakten; en voordat wij op dit verwijt ook voor ons zelf verdergaande conclusies zouden gaan bouwen, wilden we U eerst de volle gelegenheid bie- den, op dit punt een voor allen verstaanbaar beslis- send definitief antwoord te geven. Om zoowel U als ons volk en de zaak van het christelijk samenleven in dit land naar ons geweten te dienen.

C. Uw herinnering aan de Doleantie, de zaak ds J. B. Netelenbos, of de zaak dr J. G. Geelkerken is in het kader van onze besprekingen naar onze meening zonder zin. Zeer veel ware op dit punt aan te mer- ken; met name over de vraag, welke betekenis aan werkelijke „kerkmuren“ valt toe te kennen in verband met mogelijke consolidatie van een antirevolutionaire „richting“ in een antirevolutionaire „partij“ c.q. voor het uiteenvallen eener „partij“, indien de „richting“, die aanvankelijk in de „partij“ wegens de daarin aanwezige eerlijke samenwerking op duidelijke en bondige afspraken zich kon consolideeren, dit niet langer vermag. Van „consolideeren“ kan men niet spreken zonder te denken aan „soliditeit“ of „solidari- teit“; en waar soliditeit zoowel als solidariteit ont- breekt, bijvoorbeeld in een geval van ontrouw en ver- raad, op groote schaal gepleegd, daar is elke „partij“ gedoemd tot ontbinding van binnen uit. Het is U duidelijk, dat wij in de onderscheiding tusschen „rich- ting“ en „partij“ teruggrijpen naar het openingsarti- kel van dr H. Colijn in het Gedenkboek der A.R. Partij. En als — gelijk wij stellen — tusschen ons en de meerderheid van de partijleden op het „terrein“ der